

Vier manieren van Jazz improvisatie

1 Inleiding

In mijn leven heb ik heel wat jazz workshops gevolgd waar door iedereen geïmproviseerd werd op de thema's van de gekozen jazz standards. Opvallend is dat op geen van deze workshops uitgelegd werd hoe je dat nu eigenlijk doet. Iedereen werd, als hij aan de beurt was om te soleren, in het diepe geworpen en sommigen slaagden daarin beter dan anderen. In mijn jonge jaren (ik wordt in maart 77) heb ik zelf ook eens een jazz workshop gegeven aan studenten van de TU-Eindhoven. Deze workshop begon met twee bijeenkomsten waarop uitleg gegeven werd over toonladders en akkoorden. Pas daarna gingen we verder met een aantal eenvoudige jazz standards waarvan iedereen het thema eerst van muziek moest spelen en daarna uit het hoofd. Pas als iedereen dat kon, gingen we improviseren. Bij een eenvoudig thema zoals bijvoorbeeld een blues, lukte het iedereen nog wel om zodanig te moduleren dat de melodie die bedacht werd paste in het akkoordenschema van het thema. Maar er zijn jazz thema's die behoorlijk ingewikkeld in elkaar zitten en als er dan niet goed opgelet wordt, dan worden er melodieën bedacht waar je tenen krom van in je schoenen gaan staan. Mij werd dan ook gevraagd hoe je nu moet improviseren zodat het ergens op lijkt. Ik heb daar toen over nagedacht en realiseerde me dat er eigenlijk vier manieren zijn. Die vier manieren hebben we toen in de praktijk gebracht en daarmee werden de improvisaties al gelijk heel wat beter aan te horen. Het is wel zo dat, zelfs als je theoretisch weet hoe het moet, het nog heel wat jaren duurt voordat je een solo kunt maken die voor de toehoorders een genot is om naar te luisteren. De vier manieren zijn: omspelen van de melodie, volgen van het akkoordenschema, volgen van de toonladders die bij de akkoorden horen en luisteren naar de bas en de piano of de gitaar.

2 Omspelen van de melodie

Om de melodie van het thema te kunnen omspelen moet je die wel eerst uit je hoofd kunnen spelen. Als je gaat improviseren dan speel je eigenlijk nog steeds de melodie maar alleen erg vrij en je voegt wat extra melodische versieringen toe. Omdat de melodie voor de toehoorders ook te herkennen is, zullen die deze manier van spelen niet als een echte improvisatie ervaren. Ook voor jezelf zal dit niet voelen als improviseren en daarom doet bijna niemand dit zo. Maar het is goed om het eens te proberen en het is ook een manier om een thema zodanig te spelen dat iedereen het herkent maar waarvan dan toch een zekere originaliteit uitgaat.

3 Volgen van het akkoordenschema

Om het akkoordenschema te kunnen volgen moet je weten hoe akkoorden zijn opgebouwd. Je moet dus weten uit welke tonen een bepaald akkoord bestaat. Er zijn veertien verschillende akkoordtypen die vaak gebruikt worden en elk akkoordtype kan in twaalf toonaarden gespeeld worden wat resulteert in 168 verschillende akkoorden. De veertien akkoordtypen zijn te verdelen in zeven majeurakkoorden en zeven mineurakkoorden. De opbouw van deze akkoordtypen wordt uitgelegd in mijn notitie: "Opbouw van 168 akkoorden" die gratis te kopiëren is van mijn website www.kdwindturbines.nl onder het menu "No wind energy". In deze notitie staan twee tabellen waarin voor elk akkoord in elke toonaard wordt aangegeven uit welke tonen het akkoord bestaat. Het is onmogelijk om deze tonen voor elk akkoord allemaal uit het hoofd te leren. Wat wel mogelijk is om de structuur van elk akkoordtype te begrijpen en daarmee de juiste tonen op te bouwen vanaf de grondtoon. Wat ook mogelijk is om het akkoordtype te herkennen als het gespeeld wordt door een piano of een gitaar.

Omdat ik naast bugel en trompet ook contrabas, basgitaar en Spaanse gitaar speel, ben ik al van jongs af aan getraind in het herkennen van een bepaald akkoordtype. Maar veel blazers die alleen van muziek spelen, hebben moeite met het lezen en herkennen van akkoorden.

Het belangrijkste van een bepaald akkoord is de grondtoon en het feit of het een majeur of een mineur akkoord is. Akkoorden bestaan uit tonen die een opeenstapeling zijn van grote, kleine of verminderde tertsen. Bij een grote terts zitten er vier halve toonafstanden tussen de tonen. Bij een kleine terts zitten er drie halve toonafstanden tussen de tonen. Een verminderde terts is hetzelfde als een grote seconde en daarbij zitten er twee halve toonafstanden tussen de tonen. Majeurakkoorden beginnen met een grote terts. Mineurakkoorden beginnen met een kleine terts. Mineurakkoorden hebben in de naamgeving een kleine letter m of soms ook een – teken. Majeurakkoorden hebben in de naam geen verdere aanduiding. Het akkoord C is dus een majeurekkoord en het akkoord Cm is een mineurakkoord.

Een jazz thema bevat altijd de melodie geschreven in het normale notenschrift en daarboven de bijbehorende akkoorden. Als je wilt improviseren op akkoorden dan moet je de akkoorden dus meelesen als het stuk gespeeld wordt. Omdat de grondtoon van het akkoord altijd weergegeven wordt in de naam van het akkoord, kun je deze toon dus altijd spelen. Afhankelijk van of het een majeur of een mineur akkoord is, ligt de tweede toon een grote terts of een kleine terts hoger dan de grondtoon. Voor de meeste akkoorden ligt de derde toon een reine kwint hoger dan de grondtoon. Dit betekent dat het tweede interval een kleine terts is voor majeurekkoorden en een grote terts voor mineurakkoorden. Er zijn uitzonderingen. Voor het plus akkoord is de derde toon een vermeerderde kwint. Voor het dim akkoord en het mineur zeven mol vijf akkoord is de derde toon een verminderde kwint.

Bij drieklanken bestaat het akkoord maar uit drie tonen maar je kunt ook altijd nog een toon toevoegen die een octaaf hoger is dan de grondtoon. Bij vierklanken is er nog één extra toon. Bij vijfklanken zijn er nog twee extra tonen. Als je improviseert op akkoorden dan gebruik je dus in eerste instantie alleen maar de tonen waar het akkoord uit bestaat. De improvisatie die je hiermee kunt maken is nogal primitief en deze manier wordt daarom niet vaak toegepast maar het is toch goed om het eens te proberen als je pas begint met improviseren.

Voor complexe jazz melodieën staan er vaak heel wat verschillende akkoorden boven de melodie. Sommige akkoorden zijn essentieel omdat de melodie daar moduleert. Dit betekent dat de toonaard daar verandert. Sommige akkoordwisselingen zijn ondergeschikt voor de improvisatie omdat daar alleen de melodie van het thema gevolgd wordt. Je hoeft bij een improvisatie op akkoorden niet alle akkoorden exact te volgen maar alleen de essentiële. Het is alleen vaak lastig om te bepalen welke akkoorden essentieel zijn. De meeste jazz thema's hebben een opbouw A, A, B, A. Vaak treedt de sterkste modulatie op als je van A naar B gaat en weer terug van B naar A. De grootste fouten bij het improviseren zijn dat er geen onderscheid gemaakt wordt tussen majeur- en mineurakkoorden en dat belangrijke modulaties niet gevolgd worden.

4 Volgen van de toonadders die bij de akkoorden horen

Bij het volgen van het akkoordenschema zoals bij punt 3 werd uitgelegd, heb je maar een beperkt aantal tonen tot je beschikking. Je kunt het aantal tonen behoorlijk uitbreiden als je gebruik maakt van de tonen uit de toonladders die bij de akkoorden horen. Dit wil zeggen dat je bij majeurekkoorden gebruik maakt van de tonen uit de bijbehorende majeuretoonladder en bij mineurakkoorden gebruik maakt uit tonen van de bijbehorende mineurtoonladder. Er is maar één normale majeuretoonladder maar er zijn drie verschillende mineurtoonladders.

Het majeurakkoord C bestaat uit de tonen C, E en G. De majeurtoonladder van C bestaat uit de tonen C, D, E, F, G, A, B en C. De majeurtoonladder van C heeft dus geen één toon die verhoogd of verlaagd wordt en de toonaard van C heeft daarom geen voortekens vooraan de eerste balk van het notenschrift. Het mineurakkoord Am bestaat uit de tonen A, C en D. De eolische mineurtoonladder van Am bestaat uit de tonen A, B, C, D, E, F, G en A. De eolische mineurtoonladder van Am heeft dus ook geen één toon die verhoogd of verlaagd wordt en de toonaard van Am heeft daarom ook geen voortekens vooraan de eerste balk van het notenschrift. De eolische mineurtoonladder klinkt echter niet prettig als hij in de opgaande lijn gespeeld wordt en daarom worden voor de normale mineurtoonladder, de zesde en de zevende trap in opgaande lijn verhoogd. Voor de toonladder van Am krijg je dan de tonen A, B, C, D, E, Fis, Gis en A. In neergaande lijn worden de Fis en de Gis echter weer hersteld en worden dus weer dezelfde tonen gespeeld als die van de eolische mineurtoonladder van Am. Er is nog een derde mineurtoonladder die een oosterse klank heeft. Daarbij wordt in de opgaande en in de neergaande lijn alleen de zevende trap verhoogd. Deze oosterse mineurtoonladder in Am heeft dan als tonen A, B, C, D, E, F, Gis en A. Bij de improvisatie op mineurakkoorden wordt over het algemeen alleen gebruik gemaakt van tonen uit de normale mineurtoonladder.

Tussen de tonen van de toonladders liggen nog vijf andere tonen. Ik zal niet zeggen dat je die nooit mag gebruiken in een improvisatie. Je kunt best een chromatisch loopje maken in een improvisatie en dan heb je deze tonen nodig. Er zijn ook hele goede muzikanten die in hun solo modulaties toepassen die niet passen in het akkoordenschema dat door de ritmesectie gespeeld wordt. Dat wringt en dat geeft een zekere muzikale spanning maar dat is niet erg als het niet te lang duurt en het akkoordenschema even later weer gevolgd wordt. Maar wanneer het door beginners gebeurt uit onkunde is het niet om aan te horen.

5 Luisteren naar de bas en de piano of de gitaar

Door de pianist en de gitarist worden als het goed is, de akkoorden gespeeld die in het akkoordenschema staan. Zij slaan de tonen van het akkoord vaak gelijktijdig aan en zien het akkoord als een bepaalde greep waar een bepaalde vingerzetting bij hoort. De bassist speelt de tonen uit het akkoord meestal na elkaar en daardoor is de opbouw van het akkoord vaak beter te volgen als je naar de bassist luistert dan wanneer je naar de pianist of de gitarist luistert. Maar bassisten kunnen ook vaak tonen gebruiken uit de bij het akkoord behorende toonladder en dan is het lastiger om het akkoord te herkennen. Als je improviseert door naar de ritmesectie te luisteren dan kun je dus je ogen dicht doen en je daar helemaal op concentreren. Maar dit gaat alleen maar goed als je het te volgen akkoordenschema toch ergens in je onderbewustzijn hebt opgeslagen. Je moet het nummer dus al goed kennen. Als je moet improviseren op een lastig nummer dat je niet kent, dan kom je er niet onderuit om het akkoordenschema te volgen.

Deze laatste methode wordt gebruikt door de meeste beroepsmuzikanten en wordt daarom vaak gezien als de enige ware methode. Maar ook beroepsmuzikanten zijn ooit beginners geweest en hebben het moeten leren. Misschien is dat de reden dat er op workshops die door beroepsmuzikanten gegeven worden niet ingegaan wordt op de manieren waarop je kunt improviseren. Er zijn echter maar enkele mensen die zo begaafd zijn dat ze meteen met deze laatste methode kunnen beginnen. Ik ben maar een amateur en ik heb er als blazer altijd veel voordeel van gehad dat ik als gitarist en bassist van akkoorden heb leren spelen.

Op mijn website staan onder het menu “No wind energy” twee oefeningen waarmee men kan leren om in elke toonaard de improviseren. Dit zijn: “84 kwarten” en “Modulaties”.